

ΙΣΤΟΡΙΑ.— Ὁ Φιλέλληνας Γάλλος περιηγητὴς Πέτρος Αὐγουστίνος Γκὺς καὶ τὸ ἀνευρεθὲν ἐξάτομον ἀνέκδοτον ἔργον του, ὑπὸ Ἰφιγενείας Ἀναστασιάδου*. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Διονυσίου Ζακυθινοῦ.

Μεταξὺ τῶν Γάλλων περιηγητῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 18. αἰῶνος ἐπεσκέφθησαν τὴν Ἑλλάδα, σημαντικὴν θέσιν κατέχει ὁ Πέτρος Αὐγουστίνος Γκὺς διὰ τοῦ ἔργου του «Voyage Littéraire de la Grèce, ou Lettres sur les Grecs anciens et modernes, avec un parallèle de leurs moeurs», τὸ ὁποῖον πλὴν τῶν ἀξιολόγων πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας παρέχει περὶ μορφῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βίου ἐκλιπουσῶν σήμερον, ἀποτελεῖ καὶ μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας φιλελληνικάς — avant la lettre — συνθέσεις καὶ οὕτω διακρίνεται τῶν ὑπολοίπων οὐδετέρων ἢ συχνότερον μεροληπτουσῶν «περιηγήσεων» τῶν συγχρόνων του.

Ἡ περὶ αὐτοῦ ὑπάρχουσα βιβλιογραφία (1) εἶναι μᾶλλον πενιχρά, κατεβάλομεν δὲ ἰδιαίτερον προσπάθειαν εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ ὑπὸ συγγραφὴν διδακτορικὴν διατριβὴν ἡμῶν (ἐκ τῆς ὁποίας ἄλλως τε καὶ ἀντλοῦμεν τὰς εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην παρεχομένας πληροφορίες) νὰ συγκροτήσωμεν τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ τῇ βοηθείᾳ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνεκδότων πηγῶν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τετραετῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐρευνῶν μας ἀνεύρομεν καὶ κατέχομεν σήμερον ἰδιόγραφον ἀνέκδοτον ἔργον αὐτοῦ, γραφὲν κατὰ τὸ τελευταῖον εἰς Ἑλλάδα ταξιδίον του (1789 - 1799), ἔργον τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ προαναφερθέντος «Voyage Littéraire» καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Ἑρρῶκος Γκὺς (2) ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Ἀφῆκε τέλος τὸ χειρόγραφον ἐνὸς νέου ταξιδίου εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ ὁποῖον ἀναιρεῖ ὅλας τὰς κριτικάς, τῶν ὁποίων ἀντικείμενον ὑπῆρξαν αἱ περὶ τῆς Ἑλλάδος ἐπιστολαὶ του. Τῷ 1817, ὁ κ. Clavier, λόγιος ἀνατολιστής, εἶχεν ἐπιφορτισθῆ νὰ ἐκδώσῃ τὸ ἔργον, ἀλλὰ ὁ θάνατός του καὶ τὰ διάφορα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐπηκολούθησαν, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ θεωρηθῆ πεπαλαιωμένον τὸ ἔργον καὶ νὰ περιπέσῃ σήμερον (=1858) εἰς λήθην. Τὸ ἔργον ἀποτελεῖται ἐκ πέντε τόμων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἶς περιλαμβάνει ποίησιν» (3).

Ἡ σημαντικωτάτη αὕτη, ἀλλὰ καὶ αὐθεντικὴ (καθ' ὅσον προέρχεται ἐκ τοῦ ἐγγόνου τοῦ συγγραφέως) πληροφορία, ἐπικυροῦσα τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Δὲ Βιάζη,

* IPHIGENIE ANASTASIADOU, *Le voyageur français Pierre-Augustin Guys et son oeuvre inédite.*

ὅτι ὁ Γκὺς «ἀφῆκεν ἀνέκδοτα ἔργα, ἐν οἷς καὶ μελέτην περὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφῶν καὶ τὸ ἐγκώμιον τοῦ Silethor (4) (. . .) καὶ ἄλλας πληροφορίας ἐκ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν» (5), ἐχρησίμευσεν εἰς ἡμᾶς ὡς ἀφειτηρία διὰ τὰς ἀρχικὰς μας ἐρεῦνας, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις οὐχὶ μόνον τοῦ πεντατόμου ἔργου, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ἑρρῖκος Γκὺς ἀναφέρεται (καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο τὸ πρωτότυπον τοῦ συγγραφέως ἀλλ' ἀντίγραφον ἐλλιπὲς καὶ μὴ πιστὸν γενόμενον ὑπὸ τῶν υἱῶν του, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς των παρεσκεύασαν τὴν ἔκδοσιν, μὴ πραγματοποιηθεῖσαν τελικῶς), ἀλλ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἑξατόμου αὐτογράφου ἔργου τοῦ Πέτρου Αὐγουστίνου Γκὺς, πλήρους καὶ εἰκονογραφημένου διὰ πολλῶν εἰκόνων, τινὲς τῶν ὁποίων ἐκ χειρὸς Fauvel.

Σκοπὸς τῆς ἀνακοινώσεως ταύτης εἶναι ἡ σύντομος σκιαγράφησις τοῦ βίου τοῦ συγγραφέως, ἡ παρουσίασις τοῦ γνωστοῦ καὶ κυρίως τοῦ ἀγνωστοῦ ἔργου αὐτοῦ, τῶν μεταξὺ αὐτῶν διαφορῶν καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ δευτέρου.

Γεννηθεὶς τῷ 1721 ἐν Μασσαλία καὶ περατώσας τὰς σπουδὰς του εἰς τὸ Collège de l'Oratoire τῆς αὐτῆς πόλεως, μὲ σοβαρὰν κλασσικὴν παιδείαν καὶ ἔμφυτον κλίσιν πρὸς τὴν ποίησιν, καλλιεργηθεῖσαν καὶ ὑπὸ τοῦ La Visclède, ὁ Πέτρος Αὐγουστίνος Γκὺς ὑπακούων εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ πατρὸς του, ὁ ὁποῖος προετίμα «pour son fils les faveurs de Plutus aux bonnes grâces d'Apollon», ἀνεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τὸν ἐμπορικὸν οἶκον τῶν ἐκ μητρὸς θείων του Rémuzat, ὅπου καὶ παρέμεινεν ἐπὶ δέκα περίπου ἔτη. Παρὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας του ἐγένετο τὸ πρόσωπον ἐμπιστοσύνης τῶν ὁμοεθνῶν του καὶ συνεδέθη μὲ ἀξιολόγους ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος, ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπιδημῶντας: τὸν Charles Peyssonnel, τὴν Elisabeth Chénier, τὸν κόμητα Caylus κ. ἄ.

Τῷ 1744 συνώδευσε τὸν Ὀλλανδὸν πρέσβυν εἰς τὴν Σόφιαν, κατὰ δὲ τὴν πολυετῆ παραμονὴν του εἰς Ἀνατολὴν ἐπεσκέφθη τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τινὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ περιέλαβεν εἰς τὸ προαναφερθὲν ἔντυπον βιβλίον του τὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας συνέλεξε.

Ἀπὸ τοῦ 1752 μέχρι τοῦ 1789 ὁ Γκὺς ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν παρέμεινεν ἐν αὐτῇ συνεχῶς, μὲ ἐξαιρέσειν τὸ εἰς Δανίαν δι' ἐμπορικοὺς λόγους (1762) καὶ τὸ εἰς Ἰταλίαν (1774) ταξιδίον του, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Πάπα Κλήμεντος τοῦ ΙΔ'.

Τῷ 1752 ἐνυμφεύθη τὴν Ἄνναν Ἐλισάβετ Magy, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκτησε τέσσαρα τέκνα:

1. Τὸν *François - Joseph - Marie - David* (1754 - 1835), ὁ ὁποῖος ἠκολούθησε τὸν ἐμπορικὸν κλάδον καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Σμύρνην. Εἰς τὴν τρίτην ἔκδοσιν

τοῦ «Voyage Littéraire» καὶ εἰς τὸν δεύτερον τόμον εὐρίσκεται ἀπόσπασμα ἐκ τῆς «Relation d'un voyage de M. Guys l'ainé, en Grèce et en Barbarie».

2. Τὸν *Pierre - Alphonse* (1755 - 1812), ὁ ὁποῖος ἠκολούθησε τὸ διπλωματικὸν στάδιον, ὡς ἀκόλουθος κατ' ἀρχάς εἰς τὰς πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Βιέννης, ὡς πρόξενος μετέπειτα εἰς Cagliari (Σαρδηνίας) καὶ Tripoli (Συρίας). Ἀφῆκε σημαντικώτατον ἔργον, ἐκδοθὲν ἡ μὴ. Περὶ αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ υἱὸς του Ἐρρῆκος Γκύς.

3. Τὸν *Gabriel - Augustin dit de Saint - Charles* (1758 - ;). Οὗτος, στρατιωτικὸς κατ' ἀρχάς, διωρίσθη βραδύτερον ὡς agent des Relations Extérieures de Marseille. Εἰς αὐτὸν ὀφείλομεν τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ ἀνεκδότου ἔργου τοῦ Γκύς. Ὁ ἴδιος συνέγραψε τὰ ἀπομνημονεύματά του (Παρίσιοι 1813) καὶ ἀφῆκεν ἡμιτελὲς μυθιστόρημα, τοῦ ὁποῖου κατέχομεν τὸ αὐτόγραφον.

4. Τὸν *Constantin - Hyacinthe* (1761 - 1837), ὁ ὁποῖος ἠκολούθησε τὸν ἐμπορικὸν καὶ διπλωματικὸν κλάδον. Διετέλεσεν ὑποπρόξενος ἐν Ζακύνθῳ καὶ συνέβαλεν εἰς τὴν μεταπολίτευσιν τῶν Ἰονίων Νήσων (1797). Ἐγένετο ἀργότερον ὑποπρόξενος εἰς Rotterdam καὶ γενικὸς πρόξενος εἰς τὸ Χαλέπιον καὶ τὴν Τύνιδα.

Τὴν 26. Ἰουλίου 1752 ὁ Πέτρος Αὐγουστίνος ἐξελέγη μέλος τῆς τάξεως τῶν Γραμμάτων τῆς Ἀκαδημίας τῆς Μασσαλίας, τῆς ὁποίας ἐχορημάτισε δις πρόεδρος (1754 καὶ 1772) καὶ μόνιμος γραμματεὺς (ἀπὸ τοῦ 1781 ἕως τὸ 1784), συμπεριελήφθη δὲ ἔπειτα δι' αἰτήσεώς του, πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀναχωρήσεώς του τῷ 1789, εἰς τὴν τάξιν τῶν Παλαιμάχων Ἀκαδημαϊκῶν (7). Πλουσία ὑπῆρξεν ἡ δρασίς του ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ἀκαδημίας, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἀνακρινάσεων του εἰς τὰ «Recueils de l'Académie». Ἐκ παραλλήλου συνέβαλεν τὰ μέγιστα εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου τῆς Μασσαλίας, τοῦ ὁποῖου διετέλεσεν ἐκπρόσωπος, ἦσαν δὲ γνωστὰ ἡ ἀφιλοκέρδεια καὶ ὁ εἰλικρινὴς του ζῆλος πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος.

Συλληφθεὶς τῷ 1764 ἐνεκλείσθη εἰς τὴν Βασιλίαν, τοῦ γεγονότος δὲ τούτου ἔχει διασωθῆ ἐκτενὴς ἀφήγησις αὐτοῦ πρὸς τοὺς υἱοὺς του. Ἡ ἀθωότης του καὶ ἡ ἐπέμβασις ἰσχυρῶν φίλων ἐπέτρεψαν τὴν ἔγκαιρον ἀπόδοσιν δικαιοσύνης καὶ τὴν ἀποκατάστασίν του.

Ἐκ τοῦ προώρου θανάτου τῆς συζύγου του βαθύτατα θλιβεὶς ἐζήτησε καταφύγιον εἰς τὴν συγγραφὴν. Ἐνεπιστεύθη λοιπὸν εἰς διαχειριστὴν τὰ τοῦ ἐμπορικοῦ του οἴκου καὶ ἐπεδόθη ἀπερίσπαστος πλέον εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ «Voyage Littéraire», τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη ἀκέραιον τῷ 1771 εἰς 2 τόμους εἰς 8ον. Ἀποσπάσματα τούτου εἶχον ἤδη περιληφθῆ εἰς τὸ «Journal Etranger» τῷ 1762 (Ἰούνιος - Ἰούλιος) ὑπὸ τοῦ Abbé Arnaud.

Προηγουμένως ο Π. Α. Γκὺς εἶχε κάμει δύο ἐμφανίσεις εἰς τὸν κόσμον τῶν Γραμμάτων, τὴν μὲν πρώτην διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ «Eloge de Duguaay-Trouin» (8) τῷ 1761, τὴν δὲ δευτέραν, ἔχουσαν μάλιστα περισσοτέραν σχέσιν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, διὰ τῆς ἀπαντήσεώς του εἰς τὴν δοιμεῖαν κριτικὴν, τὴν ὁποῖαν τὸ «Journal Encyclopédique» ἐξαπέλυσεν ἐναντίον τῶν ἐπιστολῶν τῆς Λαίδης Montague (9).

«Διώρθωσα τὸ ἔργον τοῦτο ὅσον τουλάχιστον ἠδυνήθην», λέγει ὁ Γκὺς εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς δευτέρας ἐκδόσεως, τὴν ὁποῖαν ἐπαρουσίασε τῷ 1776 εἰς 2 τόμους 8ου μεγάλου σχήματος κατόπιν τῆς πρωτοφανοῦς ἐπιτυχίας τῆς πρώτης. «Προσέθεσα περισσοτέρας λεπτομερείας περὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, διότι τοῦτο ἀνταπεκρίνετο εἰς γενικὴν ἐπιθυμίαν, καθὼς καὶ μερικὰς νέας ἐπιστολάς ἐπὶ θεμάτων τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον ἀναπτύξει (. . .). Προσθέτω ἐπίσης εἰς τὴν συλλογὴν αὐτὴν (. . .) μικρὸν ταξίδιον εἰς τὴν Θράκην (. . .) τὸ ἡμερολόγιον τοῦ εἰς Ἴταλίαν ταξιδίου μου . . .».

Ἡ τρίτη εἰς τέσσαρας τόμους εἰς 8ον μέγα ἔκδοσις τοῦ ἔργου, γενομένη τῷ 1783 (ἐνθα περιλαμβάνονται ἐπὶ πλέον ἐν ταξίδιον «ἐκ Μασσαλίας εἰς Σμύρνην καὶ ἐκ Σμύρνης εἰς Κωνσταντινούπολιν», ἐν ἀπόσπασμα τῆς «ἀφηγήσεως τοῦ κ. Γκὺς τοῦ πρωτοτόκου», αἱ «περὶ τῶν Τούρκων ἐπιστολαί», ἡ ἐπανέκδοσις τοῦ «Ἐγκωμίου τοῦ Duguaay - Trouin», μεταφράσεις ἔργων τοῦ Τιβούλλου, ὡς καὶ τινες ἰδικαί του ἔμμετροι συνθέσεις) συμπίπτει μὲ τὴν οἰκονομικὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποῖαν ὑπέστη ὡς μὴ παρακολουθῶν ἀπὸ ἐτῶν τὴν κίνησιν τοῦ ἐμπορικῆς του οἴκου. Τοιοῦτοτρόπως ἐνεπλάκη εἰς ἀγῶνας καὶ συνῆψε δάνεια. Εἰς Παρισίους εὔρε παρηγορίαν εἰς τὸν «Κύκλον τοῦ Σαββάτου» τῆς κυρίας d' Auriac, ἡ ὁποία συνεκέντρωνε τοὺς Abbé Barthélémy, Dacier, Dussaulx, Rabaud de St. Etienne, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ Γκὺς ἀνεγίγνωσκε πλήθος ἀνεκδότων ποιημάτων του.

Τὸ «Voyage Littéraire» μετεφράσθη εἰς τὴν Ἀγγλικὴν, Γερμανικὴν καὶ Ἰταλικὴν.

Τῷ 1786 λήγει ἡ μέχρι πρό τινος γνωστὴ συγγραφικὴ δρασις τοῦ Γκὺς διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἔργου του «Marseille ancienne et moderne» (εἰς 8ον, 325 σελίδες).

Ἐπιθυμῶν νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ νέου εἰς Ἑλλάδα ἐδέχθη νὰ συνοδεύσῃ τὸν Octave Choiseul - Gouffier, υἱὸν τοῦ Γάλλου πρέσβεως παρὰ τῆ Ὑψηλῆ Πύλῃ καὶ συγγραφῆς τοῦ «Voyage Pittoresque en Grèce». Τὸ ταξιδίον του τοῦτο (1789 - 1799) περιγράφει εἰς τὴν ἀνέκδοτον «Suite du Voyage Littéraire». Ἀπὸ τοῦ 1794 ὁ Γκὺς ἐγκατεστάθη εἰς Ζάκυνθον, ὅπου ὁ υἱὸς του Κωνσταντῆ-

νος Ὑάκινθος εἶχεν ἀναλάβει τὰ καθήκοντα τοῦ Γάλλου ὑποπροξένου (11). Κατὰ τὴν ἐκεῖ παραμονήν του συναναστρέφετο πάντας τοὺς λογίους, ἀνεξαρτήτως πολιτικῶν πεποιθήσεων (Κομοῦτον, Μαρτελάον, Λογοθέτην, Μερκάτην, Τσουλάτην), καὶ τοὺς παρεπιδημοῦντας Hawkins, Casimir Rostan, λόρδον Nort κ.ἄ.

Κατὰ τὴν γαλλικὴν κατοχὴν διωρίσθη ἐπόπτης τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως Ζακύνθου (12) καὶ παραμείνας τῇ αἰτήσει του εἰς τὴν νῆσον καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γάλλων καὶ τὴν ἄφιξιν τῶν Ρωσο - Τούρκων (13) ἀπέθανεν τὸν Αὐγούστον τοῦ 1799 καὶ ἐτάφη εἰς τὴν Santa Maria delle Grazie (14).

Ἐνέκδοτος ἐπιστολὴ τῶν υἱῶν του πρὸς τὸ Institut National, τοῦ ὁποίου ὁ Π. Α. Γκὺς ὑπῆρξεν ἀντεπιστέλλον μέλος, πληροφορεῖ περὶ τοῦ θανάτου του : «Ἐκπληροῦμεν θλιβερὸν καθήκον ἀναγγέλλοντες τὴν ἀπώλειαν (. . .) τοῦ πατρὸς ἡμῶν πολίτου Πέτρου Αὐγουστίνου Γκὺς (. . .), θανόντος τὴν 24. παρελθόντος Θερωμάδους εἰς τὴν νῆσον Ζάκυνθον. (. . .) Τὰ τελευταῖα ἔργα του ἐνεκλείσθησαν εἰς τρία μικρὰ κιβώτια, συμφώνως πρὸς τὰς τελευταίας ἐπιθυμίας του, καὶ παρεδόθησαν εἰς ἀσφαλεῖς χεῖρας. Θὰ βιασθῶμεν, πολῖτα Πρόεδρε, νὰ τὰ παραδώσωμεν εἰς τὴν δημοσιότητα (. . .) ὅταν αἱ συνθῆκαι θὰ μᾶς ἐπιτρέψωσι νὰ τὰ μεταφέρωμεν [εἰς τὴν Γαλλίαν] μὲ ἀσφάλειαν».

Τὸ ἀνευρεθὲν ἀνέκδοτον ἔργον τοῦ Γκὺς φέρει τὸν τίτλον «Suite du Voyage Littéraire». «Ἐτόλμησα νὰ ἐπιχειρήσω», γράφει οὗτος ἐν ἀρχῇ, «καὶ προσφέρω εἰς τοὺς ἀναγνώστας τὴν συνέχειαν τοῦ ἔργου μου «Voyage Littéraire» (. . .). Γράφων τὸ Ἡμερολόγιόν μου ἀπήρτισα ἐν εἶδος συμμείκτων λογοτεχνίας, πεζογραφίας καὶ ποιήσεως, ἐρευνῶν καὶ περιγραφῶν» (15).

Τὸ ἔργον τοῦτο διεσώθη ὑπὸ δύο μορφάς :

A.—Τὸ πρωτότυπον τοῦ συγγραφέως (αὐτόγραφον).

B.—Τὸ ἀντίγραφον τῶν υἱῶν του.

Εὐκολωτέρα παρουσιάζεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἢ ἔκδοσις τοῦ ἔργου ἐκ τοῦ ἀντιγράφου, καθ' ὅσον τοῦτο σώζεται εἰς ἀρίστην κατάστασιν, εἰς ὁμοιογενῆ χάρτην τῶν αὐτῶν διαστάσεων 30,5 × 19 μετὰ περιθωρίου 9,5 ἐκ. Ἄλλως τε ἡ ἔκδοσις ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἐκ τοῦ χειρογράφου τούτου.

Σοβαροὶ ὅμως μεθοδολογικοὶ λόγοι καθιστοῦν ὑποχρεωτικὴν τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου ἐκ τοῦ ἀκατατάκτου μέχρι πρό τινος αὐτογράφου τοῦ συγγραφέως διὰ τὰ ἑξῆς :

1) Εἰς τὸ ἀντίγραφον τῶν υἱῶν του παρελείφθησαν πληροφορίες ὑπάρχουσαι εἰς τὸ πρωτότυπον ἢ κατεχωρίσθησαν ἄλλαι μὴ ὑπάρχουσαι εἰς αὐτό. Περὶ τοῦ τελευταίου ἔχομεν καὶ ἀνέκδοτον μαρτυρίαν τοῦ Γαβριὴλ Αὐγουστίνου Γκὺς : «Τὸ ἔργον τοῦ Chandler, περὶ τοῦ ὁποίου ὀμιλεῖ ὁ Chateaubriand (. . .), οὐδό-

λως ἦτο γνωστὸν εἰς τὸν πατέρα μου καὶ εἰς ἐμέ. Θὰ ἦτο καλὸν ἐὰν ἠδύνασο νὰ μοῦ τὸ προμηθεύσης, διὰ νὰ παρεμβάλω ἐκ τοῦ ἔργου τούτου χωρία τινὰ εἰς τὰ τελευταῖα ἔργα τοῦ πατρός μου ἢ, βέλτιον εἰπεῖν, εἰς τὰς ἰδικάς μου προσθήκας εἰς τὸ «Voyage Littéraire de la Grèce», αἵτινες θὰ φέρονται ὡς γενόμεναι ὑπὸ τοῦ πατρός μου, διότι θὰ ἠδύναντο νὰ τοῦ προσάψουν ὅτι ἠγνόησεν ἢ ἀπεσιώπησε τὸ ἔργον τοῦτο» (16).

2) Τὰ δύο χειρόγραφα διαφέρουν κατὰ τὴν δομὴν. Τὸ μὲν πρωτότυπον ἀποτελεῖται ἐκ τόμων ἕξ, ἐχόντων τὰς ἐμμέτρους συνθέσεις παρεμβλήτους μεταξὺ τῶν κεφαλαίων, τὸ δὲ ἐκ πέντε τόμων ἀντίγραφον περιορίζει τὰς ἀφηγήσεις εἰς τέσσαρας τόμους καὶ ἀφιερώνει ὀλόκληρον τὸν πέμπτον εἰς τὸ ποιητικὸν ἔργον.

Τὸ ἀντίγραφον τῶν υἱῶν δύναται ἐπομένως νὰ συμβάλῃ μόνον εἰς τὴν ἀνέυρεσιν ἀναγνώσεων χωρίων εἰς περίπτωσιν φθορᾶς ὠρισμένων σημείων τοῦ πρωτοτύπου.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν περιγραφὴν μόνον τοῦ αὐτογράφου τοῦ συγγραφέως.

Τ ό μ ο ς π ρ ῶ τ ο ς. Ἀποτελεῖται ἐκ 285 φφ. χάρτου διαφόρου ποιότητος καὶ προελεύσεως, γεγραμμένων ἀμφιπλεύρως, κατανεμημένων εἰς 19 τετράδια κυμαινομένου ἀριθμοῦ φύλλων (44 φφ. - 6 φφ.), τῶν αὐτῶν διαστάσεων 29,5 × 14,5 μετὰ περιθωρίου 9,5 ἐκ. φέροντος συχνότατα σημειώσεις. Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ πίνακος περιεχομένων, ἔλλειπει ἐκ τοῦ τόμου τούτου ἐπιστολὴ ὑπὸ τὸν τίτλον «Moeurs et coutumes des Sardes comparées à celles des Grecs modernes» ἀγνώστου ἀριθμοῦ σελίδων, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλφόνσος Γκὺς, τότε πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Σαρδηνίᾳ, ἀπηύθυνε πρὸς τὸν πατέρα του.

Θέμα τοῦ πρώτου τόμου, ὁ ὁποῖος καλύπτει τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ 4. Σεπτεμβρίου 1789 ἕως 28. Αὐγούστου 1790, εἶναι τὸ ἐκ Τουλῶνος εἰς Κωνσταντινούπολιν ταξίδιον, ἢ εἰς Κωνσταντινούπολιν παραμονή, αἱ ἐσπεριναὶ συγκεντρώσεις εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Γάλλου πρέσβεως Choiseul - Gouffier, αἱ συζητήσεις διὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν θεωριῶν τοῦ Ραυ, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω, ὡς καὶ περιγραφαὶ θερέτρων καὶ περιχώρων τῆς Πόλεως.

Τ ό μ ο ς δ ε ύ τ ε ρ ο ς. Ἀποτελεῖται ἐκ 254 αὐτογράφων φύλλων, ἀμφιπλεύρως γεγραμμένων μετὰ περιθωρίου 10 ἐκ. φέροντος σημειώσεις, κατανεμημένων εἰς 13 τετράδια διαστάσεων 28,5 × 18, διαφορετικῆς ποιότητος καὶ χρώματος χάρτου. Ἡ φαινομενικὴ ἔλλειψις τοῦ 10. τετραδίου εἶναι προῖον παραδρομῆς τοῦ συγγραφέως, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ὀρθῆς ἀριθμώσεως τῶν σελίδων (σ. 330 = τέλος 9. τετραδίου, σ. 331 = ἀρχὴ 11. τετραδίου).

Ὁ τόμος οὗτος περιλαμβάνων τὸ διάστημα ἀπὸ 23. Σεπτεμβρίου 1790 ἕως

1. Ἰανουαρίου 1791, ἀναφέρεται εἰς τὸ ταξίδιον τοῦ Γκὺς μετὰ τοῦ Octave Choiseul - Gouffier εἰς Τρωάδα, Ἀθήνας — ἔνθα καὶ ἀνεκρούχθη ὁ συγγραφεὺς πολίτης Ἀθηναῶν — νήσους τοῦ Αἰγαίου (Ἰὺδραν, Κίμωλον, Σίφνον, Μύκονον, Χίον καὶ Λέσβον) καὶ τὴν ἐπιστροφὴν των εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Τόμος τρίτος. Ἀποτελεῖται ἐκ 258 ἀμφιπλεύρως γεγραμμένων φύλλων κατανεμημένων εἰς 26 τετράδια — ὁ συγγραφεὺς ἀριθμεῖ διαφοροτρόπως — ἕξ ὁμοιομόρφου ἐν τῷ συνόλῳ χάρτου διαστάσεων $28,5 \times 18,5$ μετὰ περιθωρίου 9,5 ἐκ.

Ὁ τρίτος τόμος, περιέχων νέας ἐντυπώσεις ἐκ τῆς παραμονῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ συναναστροφῆς τοῦ συγγραφέως μετὰ τῶν αὐτῶν προσώπων, παρουσιάζει ὠρισμένας ὁμοιότητας πρὸς τὸν πρῶτον τόμον.

Τόμος τέταρτος. Ἀποτελεῖται ἐκ 221 φύλλων ἀμφιπλεύρως γεγραμμένων, φερόντων περιθώριον 9,5 ἐκ. μετὰ σημειώσεων, κατανεμημένων εἰς 21 τετράδια διαφόρων διαστάσεων ($31 \times 19,5$ ἢ 28×18 κλπ.) καὶ ἀριθμοῦ φύλλων.

Ὁ τόμος ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀπὸ 20. Ἰουλίου 1792 μέχρι 30. Ἰουλίου 1794 ταξίδιον τοῦ Γκὺς εἰς Σμύρνην πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐκεῖ ἐγκατεστημένου υἱοῦ του Joseph-David.

Περιέχονται εἰς αὐτὸν ἐνδιαφέρουσαι περιγραφαὶ τῆς Σμύρνης καὶ τῶν περιχώρων, ὡς καὶ πληροφορίαι περὶ τῶν προσωπικότητων τῆς πόλεως, τοῦ Ὀλλανδοῦ πάστορος Keun, τοῦ ὁποίου ὁ Γκὺς παραθέτει βιογραφικὸν σημεῖωμα περὶ Κοραῆ, τῆς οἰκογενείας τῶν Cara Osman Oglou κλπ. Εἰς τὸ τέλος τοῦ τόμου συμπεριλαμβάνεται σειρὰ ἀνεκδότων τῆς ζωῆς τοῦ συγγραφέως, ἀναφερομένων εἰς τὰ ταξίδια, τὴν οἰκογένειάν του καὶ τὰς ἐμπειρίας του ἐκ τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς.

Οἱ τόμοι 1 - 4 εὐρέθησαν εἰς καλὴν σχετικῶς κατάστασιν καὶ εἶναι πιθανὸν νὰ ἐκαθαρογραφήθησαν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἀνεγνώσθη καὶ ἠλέγχθη κατὰ τὴν εἰς Ζάκυνθον παραμονὴν τοῦ Γκὺς ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου Μαρτελάου καὶ τοῦ Δημητρίου Κομούτου, τῶν ὁποίων συναντῶμεν ἐνίας αὐτογράφους παρατηρήσεις εἰς τὸ περιθώριον τῶν κειμένων.

Ἀντιθέτως οἱ τόμοι 5 - 6 εὐρέθησαν εἰς κακὴν γενικῶς κατάστασιν καὶ ἀποτελοῦν πιθανώτατα τὴν πρῶτην σύνθεσιν τοῦ συγγραφέως, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν πολλαπλῶν διορθώσεων, διαγραφῶν καὶ συμπληρώσεων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τελείως σχεδὸν καλύψει τὸ περιθώριον, δυσχεραίνουσαι οὕτω σημαντικῶς τὴν ἀνάγνωσιν. Ἐπὶ πλέον τὸ ὕλικόν τῶν δύο αὐτῶν τόμων εὐρέθη ἀκατάτακτον, ἄνευ συνεχοῦς ἀριθμίσσεως τῶν σελίδων καὶ οὕτως ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη διάστασις εἰς

ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ὕλην αὐτῶν μεταξὺ τοῦ ἀντιγράφου τῶν υἱῶν καὶ τοῦ αὐτογράφου τοῦ πατρὸς.

Τ ό μ ο ς π έ μ π τ ο ς. Ἀποτελεῖται ἐκ 16 τετραδίων, 6 διφύλλων καὶ 7 μονοφύλλων — σύνολον 180 φφ. — διαφερόντων κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ χάρτου καὶ τὰς διαστάσεις (26 × 20 ἢ 30,5 × 21 κλπ.).

Τ ό μ ο ς ἑ κ τ ο ς. Ἀποτελεῖται ἐξ 9 ὀλιγοφύλλων τετραδίων, 20 διφύλλων, 25 μονοφύλλων — σύνολον 129 φφ. — διαφερόντων κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ χάρτου καὶ τὰς διαστάσεις (28,5 × 19 ἢ 29 × 21,5 ἢ 28 × 18,5). Ὁ τόμος παρουσιάζεται ἀκέφαλος, ἐφ' ὅσον, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ πίνακος περιεχομένων, ἐλλείπει ἢ 1. ἐπιστολή, τὴν ὁποίαν ὁ Πρόεδρος τοῦ Institut National τῆς Γαλλίας ἀπέστειλε πρὸς τὸν συγγραφέα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνακηρύξεώς του ὡς ἀντεπιστέλλοντος μέλους αὐτοῦ.

Περιγραφαὶ τῶν νήσων Ζακύνθου, Ἰθάκης, Κεφαλληνίας, ἦθη καὶ ἔθιμα αὐτῶν, σκηναὶ ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου, σκηναὶ ἱστορικαὶ ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Γάλλων ἀπαρτίζουν τὸν πέμπτον καὶ ἕκτον τόμον, οἱ ὁποῖοι διανθίζονται διὰ ποιητικῶν πονημάτων ἐπὶ θεμάτων κοινωνικῶν καὶ θρησκευτικῶν, ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ συγγραφέως ἢ ἄλλων λογίων, ὡς τοῦ Δημ. Κομούτου, Ἄντων. Μαρτελάου, Παύλου καὶ Δημητρίου Μερκάτη, Εὐσταθίου Λογοθέτη, Ἰωάννου Φραγκίσκου Τσουλάτη. Τὸ εἰδύλλιον δὲ τοῦ τελευταίου «Αἶνος», ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Τσιτσέλη (17), σώζεται ἐν ἀντιγράφῳ μετὰ γαλλικῆς ἐλευθέρως μεταφράσεως φιλοτεχνηθείσης ὑπὸ τοῦ Γκὺς.

Ἄξια προσοχῆς εἶναι αἱ εἰκόνες, αἱ ὁποῖαι ἐπρόκειτο νὰ κοσμήσουν τὴν ἔκδοσιν. Ἀναφέρονται εἰς θέματα, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος εἰς τὸ κείμενον. Πρόκειται δι' ἔργα τῶν Fauvel, Préaux, Tagliapetra.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς ἀνακοινώσεώς μας θὰ προβῶμεν εἰς σύγκρισιν τοῦ ἀνευρεθέντος ἀνεκδότου ἔργου πρὸς τὸ ἐκδεδομένον.

Ἀναχωρήσας νεώτατος διὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ὄραμα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁ Γκὺς συνέλεξεν ἐντὸς τῆς δεκαετίας 1740 - 1750 τὸ ὕλικόν, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τύπον ἐπιστολῶν ἐξέδωκε διὰ πρώτην φορὰν μετὰ εἴκοσιν ἔτη, συμπεριλαβὼν εἰς τὰς ἐπομένας ἐκδόσεις καὶ ἄσχετα πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἔργα, ὕστερον τῶν πρώτων εἰς ἐνθουσιασμὸν καὶ ἐνδιαφέρον. Οὐχ' ἦττον ὅμως καὶ αἱ ἐλληνικαὶ ἐπιστολαί, πλούσιαι μὲν κατὰ τὰ ἄλλα εἰς λαογραφικὴν ὕλην, στερούμεναι ὅμως τοῦ αὐθορητισμοῦ τῶν ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων καὶ ἀφθονοῦσαι εἰς χωρία Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων καὶ ἱστορικῶν συγγρόνων του καὶ μὴ, δίδουν τὴν ἐντύπωσιν σχολαστικῶς ἐπεξεργασμένων πραγματειῶν, συγγραφειῶν βάσει καθωρισμένου προγράμματος, ὡς διαφαίνεται καὶ ἐκ τῆς

ἀπλῆς ἀναγνώσεως τοῦ πίνακος περιεχομένων, τοῦ ὁποίου παραθέτομεν ἀποσπάσματα : τ. 1, ἐπιστολὴ 4, οἰκίαι (. . .), γυναῖκες εἰς τὰς οἰκίας των, τὰ κεντήματα των· ἐπιστολὴ 8, ἐθνικὸς χαρακτήρ (. . .), ἑλληνικαὶ ἐκφράσεις, παροιμίαι, εὐγένεια· ἐπιστολὴ 13, οἱ χοροὶ· ἐπιστολὴ 18, οἱ ἐνταφιασμοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα (ἔκδ. 1771).

Ἐπίκεινται εἰς τὴν τάσιν τῆς ἐποχῆς του ἐπεζήτησε τὴν σύγκρισιν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ἀρχαίους καί, ὅσον καὶ ἂν ἡ σύγκρισις αὕτη ἀποβαίνει πρὸς ὄφελος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων διὰ τῆς ἀποδείξεως τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ τὸ βασικὸν μειονέκτημα τοῦ ἐκδοθέντος ἔργου, διότι ἡ συχνὴ ἀναφορὰ εἰς συγγραφεῖς καὶ ἀποδεικτικὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐνότητος ἐπιχειρήματα διασποῦν τὸ κείμενον καὶ τοποθετοῦν εἰς δευτέραν μοῖραν τὸ ἐκάστοτε ἀντικείμενον περιγραφῆς. Οὕτως ὁ Γκύς, μὴ ἐπιμένων εἰς τὴν βαθυτέραν κατανόησιν τοῦ περιγραφομένου φαινομένου, ὀδηγεῖται εἰς ἀντιεπιστημονικὰ γενικεύσεις ἀφήνων συχνότατα νὰ ἐννοηθῇ π.χ. ὅτι ἐν ἔθιμον συναντᾶται αὐτούσιον ἢ ἐλαφρῶς παρηλλαγμένον εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν χῶρον. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ παρεχομένη πληροφορία ὑστερεῖ εἰς τοπικὴν, χρονικὴν ἢ κοινωνικὴν ἀκριβολογίαν, ἐφ' ὅσον ὁ συγγραφεὺς σπανίως προσδιορίζει τὴν προέλευσιν στοιχείου τινὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Πάντως, ὅσον καὶ ἂν ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν μὲ ἐπιφύλαξιν ὠρισμένα ἐκ τῶν συμπερασμάτων του, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀμφισβητήσωμεν εἰς αὐτὸν τὴν ἔλλειψιν καλῆς πίστεως. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ὀμιλοῦν περὶ τόπων, τοὺς ὁποίους οὐδέποτε ἐπεσκέφθησαν, ὁ Γκύς ἀρύεται τὰς πληροφορίας του ἐκ τῆς προσωπικῆς του μετὰ τῶν κατοίκων τῆς χώρας ἐπαφῆς — ἦτο γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Τουρκικῆς — ἢ παρ' ἀξιοπίστων προσώπων καὶ τὰς ἐλέγχει σχολαστικῶς : «Εἶδον καὶ συνέκρινα, δὲν ἠθέλησα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μου μόνον νὰ ἰδῶ, ἐπεκαλέσθην μαρτυρίας καὶ ἔγραψα ὅ,τι ἔμαθον ἢ ἤκουσα», τ. 1, σ. VI, ἔκδ. 1783.

Ἡ κριτικὴ αὕτη οὐδόλως ἐπισκιάζει τὴν ἀξίαν τοῦ ἐκδοθέντος ἔργου του, γεγραμμένου μὲ καρδίαν πάλλουσαν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας ἀγάπης, τὸ ὁποῖον ἀπλήστως, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖται ἐκ τῶν διαδοχικῶν ἐκδόσεων, ἀνεγνώσθη, συντελέσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ φιλελληνισμοῦ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἐὰν ὅμως τὸ ἀνεκδότον εἰς χεῖρας μας ἔργον εἶχε δημοσιευθῇ τῷ 1817, ὡς εἶχε τοῦτο προγραμματισθῇ, θὰ εἶχε συμβάλει ἔτι περισσότερον εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ φιλελληνικοῦ ρεύματος εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ προχείρου ὑπολογισμοῦ, τὸ ἡμῶν μόνον τῶν 1.500 σελίδων τῆς τρίτης ἐκδόσεως ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς 2.700 ἀνεκδότους σελίδας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὰ 2/3 ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν σύγχρονον Μικρασιατικὴν ἢ Ἡπειρωτικὴν

Ἑλλάδα μὲ συγνάς καὶ ἐκτεταμένας παρεκβάσεις διὰ τὴν Μεσαιωνικὴν καὶ κυρίως τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα.

Τὸ ὅλον ἔργον δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἠκολούθησε προδιαγεγραμμένην πορείαν (ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ὁ πρῶτος τόμος), διὰ τὴν «Suite du Voyage Littéraire», ὡς ἔκαμε μὲ τὸ προηγούμενον ἔργον του.

Τὰ ἐξ ἑλληνικῶν ἢ λατινικῶν πηγῶν παραθέματα περιορίζονται κυρίως εἰς τὰς ἀφηγήσεις ἀρχαίων ἢ ἀρχαιοφανῶν ἱστοριῶν ἠθικοφιλοσοφικοῦ περιεχομένου ἢ εἰς τὰς ἱστορικὰς ἀναδρομὰς τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς ἐπεσκέφθη. Οὕτω τὸ ἔργον κερδίζει εἰς παρατηρήσεις συγχρόνου ἐνδιαφέροντος.

Ἡ ὑπὸ τύπον ἡμερολογίου παρουσίαις ἔχει τὸ πλεονέκτημα τοῦ χρονικοῦ καὶ τοπικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς διηγήσεως, ἐνῶ συγχρόνως μεταγενέστεραι ποικίλαι παρατηρήσεις εἰς τὸ περιθώριον συμπληροῦν τὰς περιγραφάς. Ἐξ ἄλλου ἢ προσπάθεια ἀποδείξεως πάση θυσίᾳ τῆς ἐθνικῆς συνεχείας τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς συγκρίσεως τῆς νεωτέρας ἀπτιῆς πραγματικότητος μετὰ τῆς ἀρχαίας, παραχωρεῖ τὴν θέσιν της, εἰς τοὺς τελευταίους κυρίως τόμους τοῦ ἔργου, εἰς σαφῆ ἀναγνώρισιν τῆς ἀξίας τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ ἄνευ τῆς ἐκ τῶν προγόνων ἐξαρτήσεως. Διαβλέπει δηλονότι ὁ Γκὺς τὰ ἐκ τῆς μακροχρονίου δουλείας τραπιά, ἀλλὰ καὶ τῆς φυλῆς τὴν ἔμφυτον εὐφυΐαν, τὴν ἔφεσιν τοῦ εἰδέναί καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀποτινάξεως τοῦ ξένου ζυγοῦ.

Δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι τὸ ἔργον αὐτὸ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ συγγραφέως νὰ ὑπερασπισθῆ, ὅχι τόσον τὸν ἑαυτὸν του ἐκ τῶν κατηγοριῶν τοῦ ἐν Γερμανίᾳ δράσαντος Ὀλλανδοῦ ἱστορικοῦ Rauw, ὅσον τοὺς ἀκρίτως ὑπὸ τούτου κατηγορουμένους νεωτέρους Ἑλληνας. Τὸ Leitmotiv εἰς τὸ ἀνέκδοτον ἔργον συνίσταται εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν θεωριῶν αὐτῶν: «Θεωρῶ τὸν ἑαυτὸν μου ὑποχρεωμένον νὰ ἀπαντήσῃ εἰς ἓνα τιμητὴν ὡς ὁ λόγιος κ. de Rauw», λέγει ὁ Γκὺς εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ἔργου του (τ. 1, κ. 1, φ. 1vo). Εἰς τὴν σελίδα 43 τοῦ 1. τόμου ὁ ἴδιος παραθέτει τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα τοῦ Rauw (18): «Δὲν θὰ ἠδύνατό τις νὰ εὗρῃ ἔκφρασιν διὰ νὰ παραστήσῃ τὸν ἐκφραλισμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ νεώτεροι Ἑλληνες περιέπεσαν ἐξ ἰδίου αὐτῶν σφάλματος (...). Ὁ λαὸς οὗτος περιπεσὼν σήμερον εἰς νηπιακὴν κατάστασιν ἐξ αἰτίας τοῦ θρησκολήπτου του, δὲν εἶναι εἰ μὴ ἄχθος ἀρούρης καὶ ὄνειδος τῶν προγόνων του».

Ἴδου ἐν ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν, τὴν ὁποίαν ὁ Γκὺς ἔθεσε εἰς τὸ στόμα ἐνὸς Ἑλλήνου (τ. 1, σ. 81): «Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ δουλεία ἐκφραλίζει τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἐγεννήθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Ἀλλὰ δύναται αὕτη νὰ ἀποσβέσῃ τὸν πόθον πρὸς ἀνάκτησίν της καὶ τὰς δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἡ φύσις ἔχει διατηρήσει εἰς αὐτούς; Μὴν ἐπαίρεσθε λοιπὸν διὰ τὴν παροῦσαν κατά-

στασιν τῶν γνώσεών σας διὰ νὰ μᾶς μειώσετε. Ἐὰν εἴσθε ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἡμεῖς ὑπὴρξαμεν, ἡ ἱστορία τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπαναστάσεων θὰ σᾶς διδάξῃ ὅτι δύνασθε νὰ γίνετε ὅ,τι ἡμεῖς εἴμεθα».

Καὶ ὡς ἱστορικὴ λοιπὸν πηγὴ περὶ τῶν τότε ἐν Ἑλλάδι πραγμάτων καὶ ὡς λογοτεχνικὴ σύνθεσις, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀκραιφνῆς φιλελληνικὴ ἔμπνευσις, τὸ ἀνευρεθὲν ἀνέκδοτον ἔργον τοῦ Γκὺς παρουσιάζει μέγα ἐνδιαφέρον. Διὰ πάντα ταῦτα ἡ πραγματοποίησις τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Περὶ αὐτοῦ βλ. :

R. Firino, la famille Guys, Nogent - le - Rotrou, imp. Daupeley - Gouverneur, 1931, 178 σσ. (διὰ τὸν P. A. Guys βλ. σσ. 75 - 81).

Στ. Ἡμέλλου, Λαογραφικαὶ εἰδήσεις παρὰ τῷ Γάλλῳ περιηγητῇ P. A. de Guys, Ἐπετηεὶς Λαογραφ. Ἀρχείου, τ. 13 - 14 (1960 - 61), σσ. 204 - 252, τ. 15 - 16 (1962 - 63), σσ. 14 - 31.

Κ. Φωστηροπούλου, Πέτρος Αὐγουστῖνος Γκὺς, ἐν Εἰρηναίου Ἀσωπίου «Ἡμερολόγιον Κυριῶν» (1889), σσ. 212 - 215.

Νικ Βέη. Ἐπανορθώσεις περὶ Σολωμοῦ, Παναθήναια, ἔτος Ζ', Ἀθῆναι 31 Ἰανουαρίου 1907, σσ. 258 - 259.

Σπ. Δὲ Βιάζη, Πέτρος Αὐγουστῖνος Γκὺς, Παναθήναια, ἔτος Η', Ἀθῆναι 20 Φεβρουαρίου 1908, σσ. 289 - 292.

Ἐπίσης εἰς τὸ λῆμμα P. A. Guys τῶν κάτωθι ἔργων : Michaud, Biographie Universelle. Achard, Dictionnaire des Hommes Illustres de Provence. P. Masson, Encyclopédie départementale des Bouches - du - Rhône. Dictionnaire biographique des origines à 1800.

2. Ὁ Henry Guys (1787 - 1872) εἶναι υἱὸς τοῦ Pierre - Alphonse Guys καὶ ἔγγονος τοῦ Pierre - Augustin Guys. Ἐγραψε τὴν «Notice biographique et littéraire de Pierre - Augustin Guys», Μασσαλία 1858, 38 σσ.

3. Henry Guys, ἔ. ἀ , σ. 37.

4. Γράφει Sibthorp. Βλ. Κ. Καιροφύλλα, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, ἔτος Β', Ἀθῆναι 1948, σσ. 92 - 93. Τὸ ὑπὸ τοῦ Δὲ Βιάζη ἀναφερόμενον ἐγκώμιον φέρει τὸν τίτλον «Mémoire historique sur la vie, les études et les voyages de M. Sibthorp, professeur Royal de Botanique à l' Université d' Oxford et de la Société Royale de Londres» καὶ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Πέτρου Αὐγουστίνου Γκὺς εἰς τὸ Institut National τῆς Γαλλίας. Ὡς προκύπτει ἐκ τῶν πρακτικῶν τοῦ Ἰνστιτούτου τὸ ἐγκώμιον ἀνεγνώσθη εἰς τὴν Τάξιν τῶν Γραμμάτων καὶ εἰς τὴν Τάξιν τῶν Ἐπιστημῶν. Παρ' ὅλας τὰς ἐρεῦνας μας εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἰνστιτούτου δὲν ἀνεύρομεν αὐτό. Ἀντίγραφόν του ὅμως σώζεται εἰς τὸν ἕκτον τόμον τῆς «Suite du Voyage Littéraire».

- 5) Σπ. Δέ Βιάζη, Πέτρος Αύγουστινος Γκός, Παναθήναια, έτος Η', 'Αθήναι 1908, σ. 289.
- 6) Antoine - Louis de Chalamond de la Visclède, Προβηγκιανός λογοτέχνης (1692 - 1760). 'Εκ τών ιδρυτικών μελών τής 'Ακαδημίας τής Μασσαλίας. Βλ. Michaud, Biographie Universelle, εις τὸ λήμμα.
- 7) Abbé Dassy, L' Académie de Marseille, Μασσαλία 1877, σσ. 597, 589, 578, 613, 395, 375.
- 8) «Eloge de René Duguay - Trouin, lieutenant général des armées navales Discours qui a concouru pour le prix de l' Académie Française en 1761», Παρίσιοι 1761, ὑπὸ Vve de B. Brunet, εις 8^{ον}, 35 σσ.
- 9) «Lettres de Milady Worthley Montague, traduites de l' Anglais, troisième partie pour servir de supplément aux deux premières. On y a joint une réponse à la critique que le Journal Encyclopédique a faite aux deux premières parties de ces lettres, par M. G. . . de Marseille», Λονδίνον 1768, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Vve Duchesne, εις 8^{ον}, σσ. 85 - 192.
- 10) Voyage Littéraire de la Grèce ou Lettres sur les Grecs anciens et modernes, avec un parallèle de leurs moeurs, par M. Guys, secrétaire du Roi, de l' Académie des Sciences et Belles Lettres de Marseille», 2α ἔκδοσις, τ. 1 - 2, Παρίσιοι 1776, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Vve Duchesne.
- 11) 'Ο Κωνσταντίνος 'Υάκινθος ἦτο ἐγκατεστημένος ἀπὸ τοῦ 1790 εἰς Ζάκυνθον, ὅπου εἶχεν ἰδρύσει (τῷ 1792), ἐργοστάσια παραγωγῆς χυμοῦ γλυκορρίζης καὶ ἐλαίου ἐξ ἐλαιοπυρήνων.
- 12) Σπ. Δέ Βιάζη, 'Η ἐκπαίδευσις ἐν 'Επτανήσῳ, 'Εθνικὴ 'Αγωγή, τ. Α', ἔτος Ζ' - 1904, 'Αθήναι 1905, σσ. 394 - 395.
- 13) Α. Χ. Ζώη, 'Εκ τοῦ βίου τοῦ φιλέλληνος Πέτρου Α. Γκός, Μοῦσαι, ἔτος ΙΖ', φ. 380, Ζάκυνθος 15 'Ιανουαρίου 1909, σσ. 1 - 2.
- 14) 'Ιω. Ρωμανοῦ, Γρατιανὸς Ζώρξης αὐθέντης Λευκάδος . . . , Κέρκυρα 1870, σ. 39. Νικ. Κατραμῆ, Φιλολογικὰ ἀνάλεκτα Ζακύνθου, Ζάκυνθος 1880, σ. 480. D. Quinn, Τῶν τελευταίων αἰώνων ἐπιγραφαὶ Ζακυνθιακαί, 'Αρμονία, τ. Γ', 'Αθήναι 1902, σσ. 578 - 579.
- 15) «Suite du Voyage Littéraire», avis préliminaire, τ. 1, τετράδιον 1^{ον}, φ. 1^ο.
- 16) Πρόχειρον ἀχρονολογίτου ἐπιστολῆς τοῦ Gabriel - Augustin, πιθανώτατα πρὸς τὸν ἀδελφόν του Joseph - David εἰς Σμύρνην. Terminus post quem ἡ δημοσίευσις τοῦ «Itinéraire de Paris à Jérusalem» τοῦ Chateaubriand 1811, ὅπου γίνεται λόγος περὶ Chandler καὶ Guys.
- 17) 'Ηλ. Τσιτσέλη, Κεφαλληνιακὰ Σύμμεικτα, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ λαογραφίαν τῆς νήσου Κεφαλληνίας, τ. Α', 'Αθήναι 1904, σ. 630.
- 18) Pauw, Recherches Philosophiques sur les Grecs», μέρος 1^{ον}, Βερολίνον 1788, σ. 100.

R É S U M É

La vie de Pierre-Augustin Guys, commerçant et écrivain marseillais (Marseille, 1721 - Zante, 1799) est connue dans ses grandes lignes surtout par la «Notice biographique et littéraire» que son petit fils Henry Guys publia en 1858. Nous ne connaissons pas beaucoup de publications qui parlent de son oeuvre principale : «Voyage Littéraire de la Grèce ou Lettres sur les Grecs anciens et modernes avec un parallèle de leurs moeurs» (1771 en 2t., in 8°; 1776 en 2t., in gr. 8°; 1783 en 4t., in gr. 8°).

En 1968 nous avons entrepris, en vue d'une thèse de doctorat, en Grèce et surtout en France, sur Pierre-Augustin Guys, une recherche ayant pour but de retracer dans ses détails la vie du grand philhellène et d'étudier l'intérêt de son oeuvre par rapport à celui des autres voyageurs français en Grèce, plus ou moins ses contemporains. Cette oeuvre de Guys avait été conçue au cours de son premier séjour en Orient (Constantinople) de 1741 à 1751, mais elle avait été publiée 20 ans plus tard. Cette oeuvre retient l'attention, mais elle aurait pu être plus importante si l'auteur avait donné plus de précisions chronologiques ou locales sur les sujets décrits, et qui sont surtout d'intérêt ethnologique.

Un second voyage en Grèce, de 1789 à 1799, était mentionné par ses biographes mais nulle part nous n'avions trouvé de relation publiée de ce deuxième séjour en Orient. Ce que nous en savions était une phrase de Henry Guys, son petit fils : «Il laissa enfin, dit-il, le manuscrit d'un nouveau Voyage en Grèce, contenant la réfutation de toutes les critiques dont ses Lettres furent l'objet. En 1817, M. Clavier, savant orientaliste, s'était chargé de l'éditer, mais sa mort et les divers événements qui la suivirent, laissèrent vieillir cet ouvrage, tombé aujourd'hui dans l'oubli. Il se compose de 5 volumes dont un de poésies». Cette phrase fut pour nous à l'origine d'une recherche longue et patiente. Elle fut couronnée par la découverte non seulement de l'oeuvre mentionnée par Henry Guys — qui n'était pas l'original de Pierre-Augustin Guys, mais une copie incomplète et parfois infidèle faite par les fils de l'auteur — mais par celle de l'oeuvre autographe de Pierre-Augustin Guys, complète et décorée d'illustrations dont quelques unes sont de la main de Fauvel.

Nous nous limiterons à la description du manuscrit original et

autographe. Dans une édition éventuelle la copie réalisée par les fils de Guys servira seulement pour compléter certains passages de l'original, d'une lecture difficile ou impossible ayant été détruits par l'humidité ou les vers.

Cette oeuvre se compose de six volumes. Les poésies qui, réunies séparément, faisaient partie du 5ème volume de la copie des fils de Guys, sont insérées dans l'ouvrage. Les tomes sont d'inégale longueur (I, 285 folios, II, 254 ff., III, 258 ff., IV, 221 ff., V, 180 ff., VI, 129 ff.). Chaque tome contient plusieurs cahiers, d'un nombre inégal de ff., écrits recto-verso avec une marge de 9,5 ou 10 cm. qui porte très souvent des notes, des références ou des additions souvent postérieures à la date de leur composition. Les dimensions habituelles des ff. sont de 29,5 × 14,5, ou 28,5 × 18, ou 31 × 19,5 cm. Les tomes 1-4 sont en très bon état; ils ont été probablement recopiés par l'auteur, qui a dû les montrer à Zante à Démétrio Comuto et à Antoine Martélaο, dont nous rencontrons des additions ou corrections dans la marge de certains textes. Les tomes 5 et 6 ont été trouvés en mauvais état, avec des marges surchargées de notes à tel point que la lecture du texte en est gênée, et sans pagination bien suivie. Il est probable que l'auteur n'a pas eu le temps, en raison des événements qui précédèrent sa mort (prise des Iles Ioniennes par les armées russo-turques) et sa maladie, d'y mettre un peu d'ordre et de les recopier. Ce travail a été fait par nous.

Le sujet du premier tome est le voyage de P. A. Guys accompagné d'Octave Choiseul-Gouffier (fils de l'ambassadeur de France auprès de la Sublime Porte et auteur du «Voyage Pittoresque en Grèce»), de Toulon à Constantinople, leur séjour dans cette ville, les soirées à l'Ambassade de France, les discussions pour réfuter les théories de Pauw contre les Grecs modernes, etc. (4 sept. 1789 - 28 août 1790).

Le second tome relate le voyage de P. A. Guys et du jeune Choiseul-Gouffier en Troade, à Athènes — où l'auteur fut nommé citoyen de la ville d'Athènes — dans les îles de l'Archipel (Hydra, Argentière (Kimolos), Siphnos, Myconos, Chio, Lesbos) et leur retour à Constantinople (23 sept. 1790 - 1 janvier 1791).

Un second séjour à Constantinople remplit le troisième tome qui présente, en raison du cadre et des personnes rencontrées, des ressemblances avec le premier tome.

Le quatrième tome se rapporte au voyage de Guys à Smyrne où son fils aîné Joseph-David (dont la relation d'un Voyage en Grèce et en Barbarie avait été insérée dans la troisième édition du «Voyage Littéraire de la Grèce»), était depuis longtemps installé. Les descriptions de la ville et de ses alentours, les larges passages sur l'histoire ancienne de la région, les renseignements sur les personnalités de la ville, le commerce, etc. rendent très intéressant ce tome, dont la deuxième partie comporte une série d'anecdotes sur la vie de l'auteur, sa famille, ses voyages et son expérience de l'Orient (20 juillet 1792 - 30 juillet 1794).

Les deux derniers tomes 5 et 6 ont pour sujet le voyage et le séjour de Guys dans les Iles Ioniennes et notamment à Zante. Nous y trouvons des descriptions des Iles, de leurs mœurs et de leurs coutumes, des scènes de la vie quotidienne, des scènes historiques de l'occupation des Iles par les Français etc. Ces deux volumes contiennent en outre plusieurs poèmes, traductions ou adaptations d'œuvres poétiques par Guys lui-même ou par ses amis Démétrio Comuto, Antoine Martélaο, Paul et Démétrio Mercati, Eustathe Logothéti, Jean - François Zulatti, d'autres encore.

Dans la troisième partie de notre communication nous avons essayé d'établir un parallèle entre l'œuvre publiée et l'œuvre inédite, et nous avons conclu à la supériorité de cette dernière. En effet, par sa spontanéité, sa forme de Journal de Voyage qui précise le temps et le lieu de la description, la réduction considérable du nombre des citations grecques anciennes et latines, la défense des Grecs modernes contre les théories de Pauw, elle doit être considérée comme un document de valeur sur les dernières années du 18e siècle en Grèce. Son édition éventuelle — tribut de reconnaissance à la mémoire de celui qui avait défendu devant l'Europe le peuple grec opprimé, et en même temps témoignage vivant et authentique destiné à aider les chercheurs s'occupant de cette période de l'hellénisme—est vivement à souhaiter.

Ἐκ τῆς ἀνακοινώσεως τῆς δεσποινίδος Ἰφιγενείας Ἀναστασιάδου προκύπτει ὅτι τὸ ἀνέκδοτον ἐξάτομον ἔργον τοῦ Πέτρου Αὐγουστίνου Guys «Suite du Voyage Littéraire», ἀφελέστερον τοῦ παλαιότερου «Voyage Littéraire de

la Grèce», αποτελεί αξιολογωτάτην πηγήν διὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὁ συγγραφεὺς, ζήσας ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Ζακύνθῳ, ἐπισκεφθεὶς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς νήσους, ἀφῆκε ζωηρὰν καὶ αὐθεντικὴν μαρτυρίαν μιᾶς ἐξόχως τεταραγμένης περιόδου τῆς ἱστορίας τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Κατὰ τινὰ τρόπον διησθάνθη τὰς μεταβολάς, εἰς τὰς ὁποίας ἀκατανικήτως ἐφέρετο τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος.

Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ δημοσίευσις τοῦ ἔργου, τὴν ὁποίαν παρασκευάζει ἡ δεσποινὶς Ἀναστασιάδου, θὰ προκαλέσῃ μέγιστον ἐνδιαφέρον. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν θὰ ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ αὐτὸ εἰς τὰ «Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας» καὶ τὴν γνώμην ταύτην θὰ φέρω ἐν καιρῷ ἐνώπιον τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων τοῦ Σώματος.